

## „A Hovanscsinát játszani kell!”

*Kovács János úgy véli, Muszorgszkij műve egyedülálló az operairodalomban*

**Hatalmas sikerről, nyolc percen keresztül szóló tapsról számoltak be a kritikák a Budapesti Tavasz Fesztivál április 5-i nyitóestjét követően, amelyen Kovács János a Hovanscsina rekonstruált előadását dirigálta a Rádiózenekar élén. A karmesterrel az opera különböző változatairól, a társulattal folytatott munkájáról, valamint arról beszélgettünk, miért kell időről időre különleges műveket műsorra tűzni, miért lényeges a publikum beavatása, és hogyan lehet az értékeket megszerettetni a közönséggel.**

■ *A Bojti János által újraszerkesztett, újrahangszerelt, rekonstruált opera ebben a formában most, a Müpában hangzott fel először. Miben különbözik ez a verzió a Rimszkij-Korszakov- és a Sosztakovics-féle változattól?*

– Rimszkij-Korszakov úgy érezte, az akkori közönség nem tudja befogadni Muszorgszkij nagyon merész harmóniai fordulatait, a dallamok parttalan áradását. Ezért azt találta ki, hogy mindezt le kell kerekíteni, és úgy találni a publikumnak, hogy az ne fájjon... Rövidített is az operán, fontos jelenetek maradtak ki. Ha egyébként valaki meghallgatja ezt a hangszerelést egy jó előadásban, azt mondja, világszép opera. Sosztakovics már nagyon ragaszkodott a zongorakivonathoz, olyannyira, hogy helyenként még azt is meghangszerelte, amit a szerző később kitörölt... Nagy Muszorgszkij-rajongó volt, s

persze az általa készített változatot is telerakta a rá jellemző hatáselemekkel. A harmóniai fordulatokon azonban keveset igazított, mindent megőrzött, amit csak lehetett. S készített egy befejezést is a hiányzó helyett. Természetesen az ő verziójából ugyancsak kiváló produkció születhet sugallatos művészekkel. Most Bojti János a Lamm által gondozott zongorakivonathoz dolgozott, igyekezett mindenütt visszatérni a zeneszerzői elképzelésekhez, és a korábban kihagyott részletek is visszakerültek az operába.

■ *Nyilatkozta korábban, hogy Bojti puritán módon, végtelen alázattal nyúlt az operához, s azt is elmesélte, mindketten hallották az 1972-es, dalszínházi felújítást, amikor beleszerettek a Hovanscsinába...*



Fotó: Pásztor János BTF

*Elena Maximova, Kovács János, Bojti János, Jevgenyij Sztavinszkij, Alexander Markejev*

– Nekem gyerekkori kedvencem volt ez az opera, mindig nagyon érdekelt, régóta szerettem volna dirigálni, így amikor tudomást szereztem a Bojti-által készített verzióról, ez a rekonstrukció kiváló ürügyet jelentett a bemutatóhoz. Hogy a produkció végre meg is valósulhatott, abban komoly szerepe volt Kovács Géza ügyvezető igazgatónak is. Most, az előadás után már nem tartom másodlagos kérdésnek, hogy a mű milyen köntösben hangzik fel. Egyébként Bojti János már kapott egy felkérést az egyik berlini operaháztól, Jurowski vezényletével szeretnék bemutatni az általa készített verziót.

■ *A külföldi meghívás mellett mi lesz ennek a rekonstruált változatnak a további sorsa?*

– Most, hogy egyszer teljes előadásban felhangzott, dolgozunk még valamelyest rajta, azaz elmondom Jánosnak a karmesteri tapasztalataimat, ő pedig azt fogad meg belőle, amit jónak tart. Egy biztos, a Hovanscsinának arra van szüksége, hogy minél többször színre kerüljön, avatott előadásban.

■ *Itthon nem lesz folytatás?*

– Az Operaház főigazgatójával, Ókovács Szilveszter-

rel néhány évvel ezelőtt már tárgyaltam a produkcióról, nyitott volt az ötletre, de tartok tőle, ez majd csak akkor jöhet ismét szóba, ha újra kinyit az Ybl-palota. Remélem, megérem, hogy ismét másorra kerüljön. Ez az opera ugyanis kiabál a színpad után, ugyanis sok helyen eléggé statikus. A Müpa-beli előadásunknak is csupán annyi volt a szépséghibája, hogy koncertszerűen adtuk elő... Bár most – mivel a fesztivál fókuszában az orosz kultúra áll –, orosz énekesek alakították a főszerepeket, ha sor kerül rá, akkor minden figurára lehet kiváló magyar előadókat találni.

■ *Miért nem játszották a Hovanscsinát több évtizeden keresztül?*

– Az operának a rendszerváltást követően volt egy olyan korszaka – amit már szerencsére kinőttünk – hogy orosz operákat nem tűztek másorra. A Hovanscsinát nem is nagyon ismerték, pedig 1936-ban már felhangzott Budapesten Issay Dobrowen, kiváló orosz karmester dirigálásával, s persze Rimszkij-Korszakov változatában. Aztán később, az 1972-es felújítást követően néhány évvel lekerült a másorról. Pedig a Hovanscsinát játszani kell, mert világra szólóan gyönyörű és

## Pétervári mesék, s egy kiállítás elveszett képei

**Valerij Gergijev, Joseph Calleja, Jurij Basmet – csak néhány név a Budapesti Tavasz Fesztivál idei fellépői közül. Ebben az esztendőben is meghatározott tematika köré épült fel az április 5-től 22-ig tartó rendezvénysorozat, az orosz kultúra kimagasló művei és művészei kerültek reflektorfénybe, valamint Liszt Ferenc életműve előtt tisztelegtek a harminckilencedik alkalommal megrendezett programban. Az összművészeti seregszemle számos helyszínen várta az érdeklődőket, a Müpától a Zeneakadémián, a Pesti Vigadón, a BMC-n át a Várkert Bazárig, s a kínálatában akadt crossover produkció, színházi és újcirkuszi előadás, sajtófotó kiállítás, bábelőadás, balett, kortárs táncpremier, képzőművészeti tárlat, táncházi est, lemezbemutató, filmvetítés vagy tavaszközöntő proménád is. S természetesen temérdek hangverseny.**

Különleges komolyzenei produkciókból válogathatott a publikum, hiszen a Hovanscsina-bemutató mellett akadt egy másik, ritkán hallható opera is. Ismét Magyarországon vendégszerepelt Valerij Gergijev és a Mariinszkij Zenekara, s a szentpétervári színház mindkét együttesének tapsolhatott a közönség. Előadásukban hangzott fel Csajkovszkij utolsó operája, a Jolanta, Irina Csurilovával a címszerepben, s színre került Prokofjev balettje, a Hamupipőke is, Alekszej Ratmanszkij koreográfiájával. Az opera- és a két balettelődést egyaránt Gergijev dirigálta.

Az orosz vendégek között volt a Moszkvai Csajkovszkij Zenekar, a társulat a Prágai Filharmóniával, Szemere Zitával és Fokanov Anatolijjal Brahms,

Dvořák, Csajkovszkij és Sosztakovics szerzeményeiből válogatott. A világhírű brácsaművész, Jurij Basmet pedig a Moszkvai Szólistákkal kínált orosz műsort Csajkovszkij, Sosztakovics, Schnittke és Prokofjev darabjaiból.

Szintén izgalmas programokat gyűjtött csokorba a tavalyi bemutatkozás után visszatérő Zsabó Fesztivál, ezúttal az orosz és más szláv nyelvű régiók barokk kultúráját, régizenejét helyezve fókuszba. A sorozatban az orosz régizene játék egyik legnagyobb hatású egyénisége, Alekszej Ljubimov is szerepelt, Dobozy Borbála csembalóestjén cseh mesterek műveiből válogatott, a Concerto Armonico Pétervári mesék című koncertjén pedig a cári udvarban komponáló, olasz zeneszerző,

zenemester, Vincenzo Manfredini művét is bemutatta. A Hof-Musici Baroque Ensemble pedig egy barokk oratóriummal, Antonio Draghi: Santa Ceciliájával örvendeztette meg a régizene szerelmeseit.

Az idei Budapesti Tavasz Fesztivál Liszt-programjai közé tartozott Kolonits Klára és Zsoldos Bálint dalestje, vagy Hamar Zsolt és a Nemzeti Filharmonikusok Liszt Faust-szimfóniáját és Brahms 1. zongoraversenyét másorra tűző hangversenye, ahol a pianista nem volt más, mint Kirill Gerstein. Liszt-műsorrall készült a Philharmonia Chor Stuttgart is, az Esz-dúr zongoraversenynek, az Orfeusz-szimfonikus költeménynek pedig Ránki Fülöp és a Zeneakadémia Szimfonikus Zenekarának koncertjén tapsolhattak az érdeklődők.

A nagyzenekari estek sorába tartozott a Concerto Budapest Ács János vezényletével adott hangversenye, amelyen a Berlioz Harold Itáliában mellett Leoncavallo Requiemje hangzott fel, amelyet a dirigens testvérbátyja, a zongorista, organista és zeneszerző Ács József fedezett fel, és készítette el nagyzenekari változatát.

Ránki Dezső az Alba Regia Szimfonikus Zenekarral Muszorgszkij, Ravel műveiből válogatott, s a programjukban helyet kapott az Egy kiállítás képei is.

Muszorgszkij művét egy különleges, másik változatban is hallhatta a közönség, szaxofon-zongora kettszerepre átdolgozva. Kristjan Randalu és Dave Liebman Egy kiállítás elveszett képei címmel mutatta be az érdekes átiratot.

Akadtszerepek között is az idei seregszemlén, hiszen Oláh Vilmos és Balog József cigányzene és jazz által inspirált Ravel-kompozíciót adott elő, emellett Prokofjev és Debussy szerzeményeiből is válogatott, az egyedi zenei műhely, a Szabó Péter vezette Sinfonietta Pannonica Ensemble pedig Arenszkij és Csajkovszkij kamaraműveit tűzte műsorra.

Hét versenymű, huszonegy tétel, Bach valamennyi billentyűs hangszerre írt szóló koncertója hangzott fel egyetlen estén Szokolay Balázs és a Liszt Ferenc Kamarazenekar előadásában, Mocsári Károly és Kocsis Krisztián zongorakonzertjén pedig Kocsis Zoltán

két zongorára készült átirataiból hallgathattak meg válogatást az érdeklődők.

A Grammy-díjas zeneszerző és karnagy, Eric Whitacre saját együttesével szerepelt a fesztiválon, először adott a Müpa nagytermében szólókoncertet Snétberger Ferenc, Jordi Savall és az általa alapított együttes, az Hespèrion XXI. pedig letűnt korok zenéjét idézte meg autentikus módon a Kelet-Nyugat címet viselő esten.

Schnittke és Ravel műveit mutatta be Vigh Andrea és a Kodály Vonósnyegyes, s érdekesítő összeállításokat kínált Az út eleje – Az út vége című, négyrészes kamarazenei koncertsorozat, amelyen olyan szerzők korai és késői művei hangzottak fel, mint Haydn, Szkrjabin, Ligeti vagy Schönberg.

A fesztivál idei vendégei között szerepelt a szapporói Liszt Ferenc Szeminárium legeredményesebb versenyzője, Ruka Yokoyama, aki zongorakonzertjén Beethoven és Prokofjev mellett egy kortárs japán szerző művét is bemutatta, a dél-koreai születésű, számos versenyen győzelmet szerző, fiatal pianista Ji, pedig Bach Goldberg-variációit játszotta el hangversenyén. A kétezres évek egyik legkeresettebb operanékesek, a máltai sztártenor, Joseph Calleja ária-estjén, amelyet Pier Giorgio Morandi dirigált, Csajkovszkij Hat románca is szerepelt, s a napjaink meghatározó hegedűművészei közé tartozó Gwendolyn Masin koncertjét ugyancsak meghallgathatta a közönség a BTF sorozatában.

Az unikális művek mellett rendhagyó helyszín is akadt az idei kínálatban, hiszen még a Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér is felhangzott a muzsika. Somogyi-Tóth Dániel vezényelte a Kodály Filharmonikusok Debrecen, koncertjük szólístája Baráti Kristóf volt. A két művésznek egyaránt köze van a repüléshez, hiszen Somogyi-Tóth alapította a Légiközlekedési Kulturális Központot, s Baráti Kristóf is rendelkezik pilótaengedéllyel. Az 1-es terminálon előadásukban olyan művek hangzottak fel, mint Stravinsky Tűzijátéka és Tűzmadara, valamint Debussy híres zongoraprelűdje, Az elsüllyedt katedrális, amelyet Leopold Stokowski ültetett át nagyzenekarra.

olyan mélyenszántó darab, amit nem lehet összehasonlítani egyetlen más művel sem az operairodalomból. Ebben a műben mindenki túl van már jón és rosszon, mindenkinek igaza van és nincsen. Az összes szereplő elszenvedti a sorsát, nincsenek jószágos alakok és gonoszak, csupán gyarló, bűnös lelkek, akik közül bármelyikkel azonosulni tud a néző. Zseniális remekmű.

**■ Milyen feladatot jelentett ezt a művet betanítani egy nem operai zenekarnak?**

– Ez egy mondvacsínált probléma, hiszen ugyanúgy meg kell ismerkedni a zenei anyaggal, mint bármely

más társulat esetében. A Rádiózenekar kezdetben némileg nehezen tűrte a darabot, hiszen ahogy el is mondtam nekik, Muszorgszkij műve nem hálás feladat a zenekar számára, sokszor csak egyetlen hangot kell húzni vagy hosszan kitartani. Amikor azonban a muzsikusok egyre jobban megismerték a művet, meghallották az énekeseket, a kórust, az egész darab kezdett összeállni és élni, már nagy élvezettel vettek részt a feladatban. A próbafolyamat végére mindenki – a zenészek és a kórustagok egyaránt – megszerettek a Hovanscsinát. Rácsodálkoztak a szépségére, az egyediségére. A zenekar mellett a Rádióénekkar, ami kiegészült a gyerekkarral és



Fotó: Pozstós János BTF

*Kovács János az est karmestere a Rádiózenekar élén*

a Honvéd Férfikarral, szintén nagyon nagy munkát végeztet.

**■ Milyen hatást gyakorolt mindez az együttesre?**

– Egy zenekar életében mindig fontos, hogy minél színesebb legyen a repertoár, s egy szimfonikus társulatnál létfontosságú, hogy játsszon operát, ahogy egy dalszínházi együttesnél az, hogy szimfóniák is szerepeljenek a programján. Mert különben beszürkülnek, szakosodnak. Richter vagy Isaac Stern is azt vallotta, ha valaki nem ismeri jól Mozart operáit, akkor nem tudja hitelesen tolmácsolni a szimfóniáit, a szonátaikat... Úgy vélem, egy szimfonikus zenekarnak sok olyan darabot is játszania kell, ami konkrét tartalommal teli.

**■ Ilyen feladattól a Rádióban sincs hiány, hiszen gondolom, már el is kezdődnek a Wagner-napok próbái...**

– Így igaz, fel kell frissíteni a korábbi tudásukat, mert ezek a művek nagy technikai nehézségekkel járnak, és az együttes állóképességét is átlagon felül próbára teszi. Nem nagyon tudok olyan zenekarról, amelynek tagjai négy, egymást követő napon végigjátsszák a Ringet, úgy, hogy nincs nagyon váltásuk... Egyébként a muzsikuskok nagyon szeretik ezt a sorozatot, mindenki a mai napig a legnagyobb szeretettel emlékezik vissza a nyitódarabra, a Parsifalra. Beavató élményt jelentett a számukra, Fischer Ádám vezetésével egy olyan világba csöppentek, ami keveseknek adatik meg. Arról nem is beszélve, hogy annak idején a Rádiózenekar szinte a túl-

élését köszönhette ennek a sorozatnak. Idén az évek alatt összeállt tetralógia, A nibelung gyűrűje hangzik fel ismét.

**■ Akad már következő operaterve?**

– Van egy hasonló vágyam, szeretném Kocsis Zoltán után Debussy Pelléas és Mélisande-ját is műsorra tűzni. Egy rövid jelenetet már előadhattunk belőle, de jó volna bemutatni a teljes operát. Korábban ugyanis ez a mű is meghatározó élményt jelentett számomra, s ettől a darabtól az ember vagy a mennybe megy, vagy elkárhozik... Nagyon csendes, befelé forduló alkotás, ahhoz, hogy a közönség is megszeresse, szükség van rá, hogy legyen avatva a titkaiba. Nem az a vágyam, hogy mindig ilyen különleges, ritkán felhangzó darabokat játsszak, azonban ez is egy roppant értékes kompozíció, amelyet meg kell mutatni a publikumnak. Az előadóknak és az intézményeknek, amelyek létrehozzák a produkciókat, kötelességük a közönséget segíteni a megértésben, abban, hogy eljussanak hozzájuk az ilyen értékek is. Ugyanis mindig azt mondom, hogyha egy darab kicsit is nehézséget okoz a befogadók körében, akkor az előadás-sal akad gond... Jó kapcsolatban vagyok a Rádió muzsikusaival, kicsit már nevetnek rajta, amikor minden új és ismeretlen darab első próbáján azt mondom nekik: ez a mű a világ tíz legnagyobb alkotása közé tartozik. Három éve dolgozom velük, már a sokadik tízesnél járunk, és mennyi lesz még...

R. Zs.